STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE, 2015, nr.10(90)
Seria "Ştiinţe umanistice" ISSN 1811-2668 ISSN online 2345-1009 p.21-27

ENUNŢUL DIN PERSPECTIVA COMUNICĂRII

Angela LANGA, Eugenia DODON

Universitatea de Stat din Moldova

În articol este abordat enunţul ca element fundamental într-o comunicare, pentru a-l familiariza pe receptor cu cele exprimate în diverse circumstanţe. Sunt relevate viziunile cercetătorilor privind clasificarea propoziţiilor după sensul şi scopul comunicării, care deocamdată mai diferă de la un autor la altul. Este argumentată corelaţia dintre structura enunţului şi conţinutul lui, cu exemple selectate din patru romane călinesciene. Între scopul pe care îl urmăreşte vorbitorul şi structura sintactică ce o preferă spre a-l reda în mod eficient există o legătură indisolubilă. De asemenea, sunt evidenţiate particularităţile lexico-gramaticale, semantice şi funcţionale ale diverselor tipuri de propoziţii/enunţuri. Este vorba despre modurile şi timpurile verbale, despre elementele lexicale specifice, topică, intonaţie, repetări etc.

Cuvinte-cheie: *enunţ, comunicare, interlocutor, vorbitor, elipsă, topică, structură sintactică, sensul şi scopul comunicării, propoziţii enunţiative afective/neafective, propoziţii interogative directe totale, parţiale, propoziţii interogative indirecte.*

LOOKING AT UTTERANCE FROM COMMUNICATION PERSPECTIVE

This article is tackling the utterance as fundamental element in a discourse, in order to familiarize the receptor with the content of what is expressed in many circumstances. The views of linguists are presented in regard to sentences classification according to their meaning and aim of communication, which, yet, differ from author to author. The relation between the utterance and its content is reasoned with examples collected from four novels by Calinescu. There is an indispensible link between the goal of the speaker and syntactical structure of the utterance that he/she prefers to use. Lexical and grammatical, semantic and functional peculiarities of different types of utterances are also highlighted. It is about verb moods and tenses, specific lexical elements, topical elements, intonation, repetitions etc.

Keywords: *utterance, communication, interlocutor, speaker, ellipses, syntactic structure, meaning and goal of communication, effective communication utterances/ non affective, direct total, partial interrogative sentences, indirect interrogative sentences.*

E cunoscut faptul că în procesul comunicării vorbitorul poate realiza multiple scopuri: să relateze ceva; să solicite o informaţie pe care nu o deţine; să redea stări, atitudini, reacţii, fără a le direcţiona spre un interlocutor concret; să dea cuiva un sfat; să adreseze o rugăminte, un ordin, o replică. Emiţătorul este în drept să apeleze la orice tip de propoziţie, pentru a-şi expune mesajul. Fireşte, contează şi „atitudinea vorbitorului faţă de cele exprimate, raportul acestuia cu interlocutorul (interlocutorii) săi" [9, p.63].

În literatura de specialitate atestăm diverse clasificări ale propoziţiilor după sensul şi scopul comunicării. În general, în manualele şcolare şi în gramaticile pentru începători se disting propoziţii enunţiative, interogative şi exclamative. O viziune consacrată, originală prin interpretare şi prin forţa persuasivă a argumentării, este cea promovată de către M.Avram, care susţine că „orice propoziţie poate fi calificată – şi clasificată – din următoarele puncte de vedere: după scopul comunicării, după afectivitate şi după conţinutul exprimat, corelat cu modalitatea sau felul cum priveşte vorbitorul acţiunea" [1, p.305].

În corespundere cu scopul comunicării, se deosebesc propoziţii enunţiative şi interogative. Aceeaşi opinie o împărtăşesc lingviştii M.Em. Goian şi C.Mitrea. Oricare dintre cele două tipuri, în funcţie de modul verbului-predicat, poate fi propriu-zisă, optativă, potenţială şi dubitativă. M.Em. Goian identifică unele mijloace lexicale de exprimare a îndoielii (în cazul propoziţiilor dubitative): verbe ce arată incertitudinea, suspiciunea, nehotărârea (*a se îndoi*, *a presupune*, *a bănui* etc.); adverbe şi locuţiuni adverbiale (*doar, poate, parcă, pesemne, nu cumva* ş.a.). În opinia autoarei, propoziţiile exclamative nu diferă totalmente de cele enunţiative şi interogative. Deci, propoziţii de genul: *Cât eşti de nedrept!* (SN, p.44) sunt exclamative enunţiative, iar structuri ca: *- Nu mai este viu, domnule, s-a isprăvit! / - Cum nu mai este viu?!* (CN, p.39) sunt exclamative interogative. Acestea din urmă „sunt întrebări care nu aşteaptă un răspuns, dar exprimă, de obicei, dezacordul, dezaprobarea, indignarea vorbitorului" [5, p.33].

În mai multe cercetări se precizează că „exclamative pot fi celelalte tipuri de propoziţii, inclusiv enunţiativele" [9, p.65]. Propoziţiile enunţiative şi interogative „devin exclamative când, la acţiunea reală pe care o exprimă, se adaugă şi participarea afectivă a vorbitorului (bucurie, revoltă, entuziasm, tristeţe etc.)" [10, p.20]. În cadrul acestor două grupuri există şi propoziţii *afective* sau *exclamative* şi *neafective* sau *neexclamative*.

Astfel, se evidenţiază propoziţii enunţiative şi interogative afective (cele care exprimă un anumit conţinut, dar şi admiraţia, regretul, surprinderea, nemulţumirea), propoziţii enunţiative şi interogative neafective (cele care nu dezvăluie starea de spirit, atitudinea vorbitorului, fiind neutre sub aspectul afectivităţii). Cât priveşte cele enunţate şi părerea vorbitorului, se recunosc propoziţii *reale*, *optative*, *potenţiale*, *dubitative* şi *imperative*.

Datorită propoziţiilor interogative *reale*, se pot formula întrebări ce se referă la o acţiune veridică:

– *De ce nu te înscrii la Conservator?* (SN, p.357)

Propoziţiile interogative *optative* au verbul-predicat la modul optativ:

– *Ce-ai zice dacă aş concerta puţin?* (EO, p.450)

Interogativele *potenţiale* conţin o întrebare despre o acţiune posibilă ce depinde de o condiţie, predicatul fiind exprimat printr-un verb la modul condiţional-optativ:

– *M-ai iubi cu adevărat, când m-ai cunoaşte mai bine?* (CN, p.85)

Interogativele *dubitative* se construiesc, de regulă, cu un verb la modul conjunctiv sau la indicativ, timpul viitor şi redau o nesiguranţă, o bănuială, o ezitare etc.:

– *Asta cine-o fi?* (CN, p.99)

Cu referire la clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării, C.Dimitriu menţionează că împărţirea acestora în clase este mai mult convenţională, iar clasele constituite se caracterizează printr-o stabilitate relativă. Autorul deosebeşte patru tipuri de propoziţii: enunţiative (cele care trimit la judecăţi), imperative (cele care scot în vileag voinţa vorbitorului), interogative (cele care cer informaţii) şi retorice (cele care indică absenţa unei informaţii ce nu aşteaptă clarificarea) [4, p.935-937].

C.Dimitriu face distincţie între propoziţiile interogative directe, care pot fi totale şi parţiale, şi propoziţiile interogative indirecte. Dacă primele se adresează nemijlocit interlocutorului, de la care se solicită un răspuns, atunci cele indirecte, pur şi simplu, semnalează un gol în cunoaştere, lipsa unei informaţii, fără a avea un răspuns. S-ar părea că interogativele indirecte coincid cu cele enunţiative, având scopul de a relata ceva. De fapt, se confirmă că pentru enunţiative şi interogative directe e comună numai intonaţia descendentă, în rest interogativele indirecte constituie expresia unei lipse de informaţie. Anume semantica termenului mijlocitor (care poate fi un verb de informare sau de declaraţie: *a (se) întreba, a chestiona, a (se) afla, a (se) şti* sau un substantiv: *întrebare, chestiune, problemă* etc.) permite a include aceste propoziţii în clasa interogativelor, primind însă determinativul de „indirecte". Termenul „indirect " conturează, într-o măsură oarecare, tipul acestor interogative: ele sunt generate de o nedumerire, de incertitudine şi, chiar dacă nu solicită un răspuns în mod direct, denotă o situaţie în care este posibil şi un interlocutor. Deşi vorbitorul nu doreşte să obţină un răspuns, acesta poate apărea [4, p.949-952]:

– *Eu nu pricep* ***cine*** *ţi-a dat dumitale voie să vii în spital*. (EO, p.196)

O particularitate a interogativelor indirecte este faptul că ele pot fi transformate în propoziţii interogative directe, fără a denatura intenţia comunicativă a vorbitorului. Interogativa indirectă, în exemplul anterior, are ca echivalent o interogativă directă *Cine ţi-a dat dumitale voie să intri în spital?* Observăm că modificările nu sunt radicale: eliminăm termenul intermediar (*a pricepe*) şi obţinem o propoziţie interogativă directă ce solicită un răspuns.

Gramatica Academiei propune o clasificare a enunţurilor după scopul comunicării, fiind raportată direct la ceea ce vorbitorul doreşte să obţină prin intermediul gândului formulat. Se observă o legătură între dorinţa vorbitorului de a exprima un mesaj şi structura sintactică a enunţului: „În mod prototipic, aserţiunile se corelează cu sintaxa asertivă/enunţiativă; întrebările, cu sintaxa interogativă; directivele, cu sintaxa imperativă; expresivele, cu sintaxa exclamativă..." [6, p.25].

Astfel, în funcţie de scopul urmărit într-o comunicare, se disting: structuri enunţiative, interogative, imperative şi exclamative. Termenul „structură", în comparaţie cu enunţul/propoziţia ce se află în gramaticile tradiţionale, este evident în analiza enunţurilor. Enunţurile asertive redau o judecată a vorbitorului, ele pot include o mărturisire, o constatare, o descriere obiectivă sau subiectivă, un avertisment – toate fiind orientate spre interlocutor. Enunţurile imperative conţin o indicaţie, o instrucţiune, un ordin, de asemenea, îndreptate spre interlocutor, pentru a-l determina să acţioneze într-un mod voit de locutor. Enunţurile imperative cu formă negativă funcţionează ca interdicţii, cele exclamative exprimă un conţinut profund afectiv. Stările afective pe care le redau sunt variate:

- admiraţie: *E superb, o piesă rară!* (BI, p.509)
- nemulţumire: *Dacă asta se poate numi viaţă!* (SN, p.133)
- reproş: *Cât eşti de nedrept!* (SN, p.44)

Enunțurile interogative sunt „structuri sintactice (propoziții sau fraze), specializate pentru a formula întrebări" [6, p.31]. Se deosebesc interogative totale, parțiale şi alternative. Interogativele totale presupun un răspuns de tipul *da*/*nu* ce ar dezvălui acordul sau dezacordul vorbitorului. Semnalăm şi un alt fapt: dacă răspunsul este negativ, el devine insuficient în plan comunicativ, fiind necesare unele precizări suplimentare, pentru a înțelege corect motivele dezacordului, iar acesta nu trebuie să pară prea categoric, căci ar declanşa un conflict între interlocutori:

– *Cum se poate? Ți i-au furat țiganii când erau mici?*
– *Nu, mi i-a răpit fatalitatea. Pe unul l-am pierdut adineauri, la ora opt.* (BI, p.639)

Interogativele parțiale se identifică uşor după prezența pronumelui sau a adjectivelor pronominale interogative: *cine?, ce?, care?, cât?*, a adverbelor interogative: *unde?, când?, cum?, cât?*. Totuşi, ele ar putea fi confundate, prin neraportarea lor la context, cu interogativele retorice. În acest caz, elementele interogative nu mai au funcția de a orienta interlocutorul spre domeniul în care urmează a fi căutat răspunsul:

– *Cine te împiedică să intri la Conservator?* (SN, p.317)

Acest enunț poate fi interpretat sub două aspecte: vorbitorul cere interlocutorului să-i comunice numele unei anumite persoane, care realizează acțiunea dată sau el are intenția de a-şi contrazice interlocutorul, de a-şi demonstra dezacordul în legătură cu replica anterioară. În conformitate cu cel dintâi, e o propoziție interogativă parțială; potrivit celui de-al doilea, o interogație retorică, unde cuvântul interogativ se desemantizează. În această situație ambiguă, doar contextul ne ajută să identificăm corect unitatea sintactică respectivă.

Interogativele alternative se caracterizează prin reflectarea unor opțiuni posibile. Sunt propoziții coordonate disjunctive, uneori însă pot fi coordonate disjunctive şi două părți de propoziție. Coordonarea poate fi „realizată la nivelul propoziției, între două / mai multe cuvinte care ocupă aceeaşi poziție sintactică sau la nivelul frazei, între două / mai multe propoziții care ocupă aceeaşi poziție sintactică" [6, p.35]. Există coordonate simetrice, predicatele lor reprezentate de acelaşi verb, o dată la forma pozitivă, altă dată la forma negativă:

– ***Putem*** *sau* ***nu putem*** *apuca alte vremuri?* (SN, p.318)

De asemenea, pot apărea ca alternative părți omogene de propoziție:

– *Ce preferați:* ***teatrul*** *sau* ***cinematograful****?* (CN, p.72)

Diversitatea situațiilor de întrebuințare a întrebărilor impune neapărat şi o serie de mecanisme sintactico-semantice din cadrul enunțurilor interogative. În multe cazuri, aceste enunțuri interogative nici nu pot fi considerate întrebări propriu-zise, ele aflându-se în corelație cu diferite intenții comunicative ale locutorului, generate atât de procese psihologice profunde, cât şi de tendințe pragmatice.

Există o anumită conexiune între structura enunțului şi conținutul lui: propozițiile se împart în analizabile şi neanalizabile. Cele dintâi au o nuanță de afectivitate, indică relațiile apropiate dintre interlocutori. Ele sunt proprii, îndeosebi, limbajului familiar: vorbitorul are mai multe opțiuni, nu-l interesează aspectul sintactic al ideii emise, ci e preocupat de gândul de a transmite mesajul ca atare. Propozițiile neanalizabile de tipul: – *Uite şi Universitatea.* / – ***Da****?* (SN, p.272) sau *Eu am cumpărat-o de la un cunoscut.* / – ***De la cine****?* (SN, p.198) au o frecvență redusă în limba literară, „un mod de exprimare rudimentar, de care nu trebuie să se abuzeze. Folosirea exclusivă sau preponderentă a unor asemenea propoziții într-un dialog poate fi considerată un semn de nepolitețe sau chiar de ostilitate" [1, p.316].

M.Avram trece în revistă principalele elemente ce pot constitui propoziții neanalizabile:

- adverbele de afirmație şi de negație – „da", „nu" (combinațiile „ba da", „ba nu"):
  – *Ai frați, nu-i aşa? constată el afectuos.*
  – ***Da****!* (CN, p.83)
- interjecțiile, atunci când nu sunt integrate în propoziție:
  – *Respiră adânc!* […] *Tuşeşte adânc!* […] *Opreşte respirația! Bine.*
  – ***Ei****? întrebă Ioanide.* (SN, p.483)
- vocativele:
  – ***Doamna Policrat****? se miră Jim, devenit prin instinct şiret şi galant, sunt uimit!* (CN, p.133)

Aşadar, propozițiile neanalizabile se limitează la părți de vorbire neflexibile şi la forme de vocativ. Absența unei organizări sintactice a acestui tip de propoziții determină imposibilitatea de a opera unele clasificări în cadrul lor.

Propozițiile cu structură analizabilă pot fi *simple* şi *dezvoltate*. Cele simple includ numai părți principale de propoziție (nu e neapărat să le conțină pe ambele): *Eu sunt Otilia* (EO, p.17), dar cele dezvoltate au şi părți

secundare de propoziţie (atribute sau complemente): *Aici e izvorul* (BI, p.80). Atât propoziţiile simple, cât şi cele dezvoltate se folosesc mai cu seamă în vorbirea directă şi, desigur, cele mai multe întrebări se încadrează în categoria acestora. O trăsătură a lor, atestată în puţine gramatici, este prezenţa adresării ca marcă a vorbirii directe (substantive în vocativ, interjecţii):

(1) – *Ce vă priviţi aşa, **frate**?* (CN, p.35)
(2) – *Ce ziceţi, **mă**?* (CN, p.74)

Cuvintele de adresare accentuează relaţiile apropiate dintre interlocutori şi caracterul spontan, nepremeditat al întrebării. În enunţul (1) utilizarea substantivului în vocativ *frate*, fiind desemantizat, are o pronunţată semnificaţie pragmatică. O asemenea formulare indică atitudinea grijulie a vorbitorului de a preveni o eventuală supărare a interlocutorului, ce ar califica intervenţia respectivă ca o ofensă, îl predispune să accepte replica drept o atenţionare, chiar ca pe un sfat, venit din partea unei persoane apropiate. În exemplul (2) interjecţia *mă,* cu rol de adresare, are o funcţie fatică, vorbitorul solicitând părerea interlocutorilor. Însuşi gestul politicos de a-i consulta ar trebui să-i stimuleze pe participanţi a conlucra la acest act comunicativ. Specifică oralităţii, ea asigură o implicare mai dinamică a celor cărora le este adresată, relevând relaţii apropiate între persoane cu statut egal, de aceea nuanţa ofensatoare a lexemului *mă* este exclusă: nu va avea o influenţă nefavorabilă asupra interlocutorului.

De o frecvenţă mai mare se bucură propoziţiile dezvoltate, deoarece, spre deosebire de propoziţiile simple, ce permit doar prezentarea unor constatări, primele admit expunerea unor idei ample, argumentate. În unele situaţii însă, structurile complexe nu-şi găsesc justificare: fie că interlocutorii se înţeleg să comunice cât mai succint, fie că situaţia e de aşa natură că nu necesită a se recurge la ele (în cazul anchetelor, al chestionarelor cu răspuns laconic etc.).

După numărul părţilor principale de propoziţie incluse, structurile analizabile sunt bimembre (când atestăm şi subiect, şi predicat, fiind exprimate sau nu: *Timpul trece / şi rectifică totul*) (BI, p.695) şi monomembre (când avem doar subiect sau numai predicat). Examinate prin prisma corelaţiei dintre conţinutul comunicării şi structura sintactică, propoziţiile monomembre sunt foarte rar întâlnite în romanele călinesciene. Acestea dispun de valenţe expresive: de a descrie, de a numi, de a evoca sau de a califica un obiect, ceea ce nu-şi găseşte aplicabilitate în comunicarea interpersonală, şi anume: în dialog, bazat pe cuplul adiacent *întrebare – răspuns*.

În general, se delimitează două categorii de monomembre: *nominative* şi *impersonale*. Statutul de structură independentă a propoziţiei nominative este determinat de faptul că aceasta realizează un act comunicativ, exprimă o idee despre un obiect, un fenomen.

Astfel, propoziţiile ce urmează se încadrează în clasa monomembrelor nominative:

– *Ne întoarcem la păgânitate, la cultul frumuseţii terestre! Nimfă!*
– ***Înger**! rectifică Babighian.* (SN, p.362)

Enunţul – ***Înger**!* conţine o apreciere a celor relatate din partea vorbitorului.

Propoziţiile monomembre impersonale sunt cele constituite dintr-un verb impersonal, care prin conţinutul lui nu admite prezenţa unui substantiv în calitate de subiect gramatical sau logic:

Se vede, iubi Ioanide! (SN, p.105)

În funcţie de componentele unei construcţii gramatical-explicite, propoziţiile analizabile pot fi *complete* (comportă o autonomie semantică şi sintactică) şi *incomplete* (fragmentare sau eliptice, sunt generate de tendinţa vorbitorilor de a obţine multe informaţii într-un timp foarte scurt, se folosesc mai ales în dialog, pentru a evita repetările inutile).

Fenomenul elipsei este sesizat ca absenţă a unor părţi principale sau secundare, lesne subînţelese din context. Analizate astfel, propoziţiile:

(1) – *Cunoaşteţi scrisul?*
– ***E al meu**.* (BI, p.302)
(2) – *Ce cauţi pe aici, stimate coleg? îl întrebă.*
– ***Pe dumneata**!* (BI, p.48)
(3) *Domnule, cineva mi-a dat să vă dau scrisoarea asta.*
– ***Cine**?*
– *Nu ştiu, a plecat.* (BI, p.170)

sunt considerate bimembre eliptice. În exemplul (1) este omis subiectul, în cel de-al doilea lipsesc ambele părţi principale, dar ele se desprind din context. În exemplul (3) formularea integrală a propoziţiei (*Cine v-a*

dat scrisoarea?) nu este necesară, fiindcă ar imprima dialogului o nuanță oficială. Într-o conversație cotidiană, structurile eliptice sunt condiționate de spontaneitate, de nerăbdare, de impulsivitate.

În Gramatica Academiei se accentuează rolul unor procedee sintactico-semantice cu care se asociază frecvent enunțurile interogative: elipsa, scindarea, izolarea [6, p.36-37]. Cercetătoarea S.Teiuş relevă aşa-numitele *emisii incomplete* ce au o asemenea structură numai la nivel sintactic, deoarece la cel semantic se completează în context. Sunt acceptate ca expresii ale unor manifestări subiective ale vorbitorului. „Caracterul complet sau suficient al enunțului, afirmă S.Teiuş, trebuie înțeles în raport cu vorbitorul şi situația dată" [12, p.110]. Astfel, la analiza propozițiilor incomplete, a discursului continuu, a izolărilor, a elipsei trebuie să se țină cont de factorul subiectiv, căci ele actualizează starea afectivă a vorbitorului. Tot aici se include şi repetiția, un procedeu sintactic şi stilistic, destul de frecvent în comunicarea axată pe dialog [12, p.110-111].

Izolarea „este rezultatul unor procese psihice reflectate în discurs: ezitare, autocorectare, completare etc." [6, p.37]. Comunicarea orală dispune de astfel de mijloace, ca intonația, pauzele sugestive, accentul, prin care vorbitorul scoate în relief o secvență a propoziției emise, concentrează atenția interlocutorului asupra acelui segment al enunțului oral ce conține ideea principală sau întârzie în continuarea gândului, pentru a avea timp să observe reacția interlocutorului. În limbajul scris, aceste fenomene se redau prin structuri sintactice fragmentare, caracterizate prin întreruperea şi apoi prin reluarea lor:

– *Dumneata eşti măritată? Cine este soțul? Dumnealui?* (SN, p.201)

Întrebarea inițială *Dumneata eşti măritată?* este totală, dar răspunsul ce ar fi confirmat sau ar fi contrazis presupoziția celui care a adresat-o nu ar fi fost unul deplin, pe măsura aşteptărilor. Vorbitorul, printr-o analogie, prin stabilirea unor legături logice, îşi răspunde sieşi. Răspunsul obținut în mintea lui a suscitat o altă întrebare: *Cine este soțul?*, la care, de asemenea, se intuieşte răspunsul adecvat. Persoana descoperă, astfel, un fapt autentic, parcurge unele etape: necunoaşterea se transformă într-o cunoaştere parțială, iar aceasta, la rândul ei, în certitudine.

În afară de aspectul formal, enunțurile au o serie de particularități semantice şi funcționale care ambiguizează, de multe ori, încadrarea unei propoziții într-o anumită categorie. Este vorba, în primul rând, de mijloacele lexicale şi gramaticale selectate pentru exprimarea variatelor forme de sens. Printre acestea se numără modurile şi timpurile verbale, elementele lexicale specifice, topica, intonația etc. Datorită acestor procedee ce se află la dispoziția vorbitorului, enunțul reflectă întocmai intențiile lui comunicative. În momentul structurării mesajului, îşi actualizează atitudinea față de cele ce urmează a fi spuse. În acest scop, el apelează la modalități de divizare a enunțului.

Cercetătoarea I.Hîncu distinge trei tipuri de mijloace formale ce servesc la segmentarea comunicativă a enunțului: sintactice (ordinea cuvintelor, repetările); fonetice (intonația: accentul logic, pauza); lexicale (determinativele, inclusiv articolele, adverbele de accentuare *chiar, tocmai*, cele de restricție *doar, numai*) etc. [8, p.22].

Un element important în formularea enunțului îl constituie topica, adică ordinea cuvintelor. Limba română are o topică relativ liberă, predominantă fiind totuşi ordinea: subiect – predicat – complement. În comunicarea orală există o puternică tendință de folosire a construcțiilor cu verbul în poziție inițială, ceea ce o demonstrează şi enunțurile interogative:

(1) – ***Cunoaşteți** pe copiii mei?* (BI, p.88)

(2) – ***Ați reflectat** la cererea mea?* (SN, p.374)

Acest fenomen se explică prin caracterul direct, spontan al întrebării, adresatul concentrându-se asupra acțiunii propriu-zise care-l preocupă, dorind să obțină un răspuns prompt.

În alte situații, schimbarea de topică comportă o funcție stilistică, marcând atitudinea afectivă față de cele comunicate. Este vorba de topica subiectivă ce nu respectă regulile sintactice, ci se subordonează scopurilor comunicativ-pragmatice ale vorbitorului. De obicei, ponderea unui termen este pusă în evidență prin plasarea lui la începutul propoziției, ceea ce înseamnă că cuvintele se succed în corespundere cu scopul pe care îl are vorbitorul. Acest aspect a fost relevat de I.Hîncu, care menționează că topica cuvintelor „îndeplineşte şi o funcție de ierarhizare a componentelor enunțului în raport cu importanța lor comunicativă" [8, p.24]. Un gând analog despre fenomenul topicii îl găsim şi la V.Guțu-Romalo: „Topica indică o ierarhie afectivă sau emfatică a termenilor" [7, p.46].

De exemplu, în enunțul *Dar tânărul cine este, vreo rudă?* (EO, p.468), observăm deplasarea pronumelui interogativ *cine?* care, de regulă, în structura propoziției interogative se află pe locul întâi. Interesul vorbitorului

îl constituie „tânărul" necunoscut, despre care vrea să afle cine este, de aceea substantivul respectiv precedă pronumele interogativ. În exemplul *Dar* ***buturuga*** *asta la ce-o mai ții?* (CN, p.28), lexemul evidențiat e pe prima poziție, iar elementul interogativ *la ce* nu mai apare la începutul propoziției interogative.

Repetările constituie un procedeu sintactic şi stilistic şi servesc la segmentarea comunicativă a enunțului. Reluând o secvență, vorbitorul o accentuează, atrăgând atenția interlocutorului asupra conținutului acesteia:

– *Ce lovitură joasă, domnule, unde vezi dumneata lovitură joasă?!* (CN, p.175)

Intonația este un mijloc fonetic, suprasegmental, ce are o valoare indiscutabilă în exprimarea aspectului emotiv al vorbirii. Inflexiunile vocii lasă să se întrevadă sentimentele încercate de vorbitor, atitudinea lui față de faptul enunțat. În funcție de intonație, putem determina tipul unei propoziții. Chiar şi atunci când nu desluşim bine cuvintele, ne dăm seama că cel care vorbeşte afirmă ceva, întreabă sau dă un ordin. Intonația, în accepția unor autori, este criteriul ce se află la baza clasificării propozițiilor după sensul şi scopul comunicării, anume ea actualizează înțelesul pe care vorbitorul îl atribuie unei structuri sintactice: „Ea contribuie la exprimarea mai accentuată şi mai plastică a mesajului", subliniind, totodată, „atitudinea subiectivă şi cea afectivă a vorbitorului" [11, p.78]. În limbajul scris intonația unităților comunicative este redată cu ajutorul semnelor de punctuație – virgula, linia de pauză, semnul întrebării, semnul exclamativ:

– *Ai putea să-ți iei de la lucru acasă, ai găsi ceva să copiezi.*

– *Eu? Să co-pi-ez? Eu, ofițer din armata română?* (BI, p.101)

Observăm că ortografierea neobişnuită a verbului are rolul de a suplini în scris valoarea pe care informația o realizează în comunicarea orală. Ortografiat astfel, cuvântul *co-pi-ez* sugerează starea psihologică a vorbitorului, revolta, indignarea ce a generat această structură.

Dintre mijloacele lexicale ce participă la conturarea semantică a enunțului putem menționa adverbele de accentuare (*chiar, tocmai*) şi cele de restricție (*doar, numai*), a căror valoare vom încerca să o sesizăm din următoarele exemple:

– *Ei – zise* ***acră*** *de nemăritare una –* ***tocmai*** *pe asta ai găsit-o? Pe ofticioasa asta?* (CN, p.71)

Adverbul *tocmai*, întrebuințat în acest context, amplifică ideea de dezacord redat de locutor. Acesta concentrează atenția asupra alegerii neadecvate făcute de interlocutor, scoțând în evidență reproşul. Materializând un act de vorbire spontan, enunțul îmbracă într-o formă expresivă ideea formulată de vorbitor, sugerând, în primul rând, atitudinea dezaprobatoare a acestuia față de fapta interlocutorului său:

– *Jim – întrebă ea încă o dată cu glas pierit, strângând pe tânăr de braț – e* ***chiar*** *adevărat?* (CN, p.133)

Acelaşi rol de accentuare îl are şi adverbul *chiar*. În acest context, el concretizează intenția vorbitorului de a obține certitudinea unui fapt, dezvăluie emoțiile lui, mirarea ce i le-a provocat un lucru despre care a aflat pe neaşteptate, deşi îl dorea.

Propozițiile interogative parțiale se construiesc cu ajutorul adverbelor interogative *unde?, când?, cum?, cât?,* al pronumelor interogative *cine?, ce?, care?, cât?* şi al adjectivelor pronominale interogative.

Rezumând cele expuse *supra*, constatăm că între scopul urmărit de un vorbitor în procesul de comunicare şi structura sintactică pe care o preferă, pentru a-l exprima cât mai eficient, există o legătură indisolubilă. Dependența structurii sintactice a enunțului de intenția comunicativă a vorbitorului este explicabilă, deoarece omul, prin excelență, o ființă creatoare, e mereu în căutare de strategii adecvate, pentru a-şi realiza obiectivele: „Vorbitorul creează limba în mod continuu şi o modifică întotdeauna, într-o oarecare măsură, datorită unui simplu motiv neesențial că o realizează în vorbire în circumstanțe particulare" [3, p.137]. Diversitatea enunțurilor interogative se argumentează prin utilizarea lor în contexte diferite, în care sunt subordonate celor mai variate semnificații comunicative: enunțarea unui fapt, solicitarea de informații, exteriorizarea unor emoții, atitudini, formularea unor rugăminți, reproşuri, ordine etc. Din conținutul exprimat derivă structura sintactică aleasă. Aceasta trebuie să corespundă contextului, întrucât „stratul referențial al enunțului are drept suport denotativ structura situației desemnate..., indică participanții la un eveniment şi relația stabilită între ei" [2, p.32].

Neîndoielnic, la structurarea sintactică a unui enunț contribuie şi factorul psihologic ce determină caracterul emoțional/rațional al comunicării. Conținutul subiectului condiționează predominarea aspectului emoțional sau al celui rațional. Astfel, în discuții cu subiecte de genul: dragostea, prietenia, familia, evenimente de răsunet etc. va prevala emoția, pe când într-o conversație pe teme sociale, politice, economice, administrative – raționamentul.

Un rol important în alegerea tipului de enunț pentru dezvăluirea unui conținut îl are forma orală sau scrisă, în care se produce comunicarea, fiecare posedând anumite particularități. Dacă comunicarea scrisă impune

unele rigori de ordin gramatical, atunci cea orală este avantajată de limbajul nonverbal şi paraverbal (gesturi, mimică, intonaţie, accent). Acestea, substituind o parte din informaţia comunicată, fac să sporească frecvenţa propoziţiilor simple, monomembre sau bimembre, a propoziţiilor neanalizabile, fragmentare. Dimpotrivă, în comunicarea scrisă se face uz de propoziţii dezvoltate, complexe. Enunţurile neanalizabile se atestă cu precădere în dialog, ceea ce este o modalitate de expunere proprie a operelor epice. Deci, fiecare vorbitor are posibilitatea să aleagă tipul de propoziţie prin care e apt să-şi comunice gândurile, sentimentele, cu condiţia ca structura sintactică acceptabilă să corespundă contextului şi să nu devieze de la principiul politeții, fapt indispensabil într-o comunicare interpersonală eficientă.

Bibliografie:

1. AVRAM, M. *Gramatica pentru toți*. Bucureşti: Humanitas, 1997.
2. BĂRBUȚĂ, I. Modelele semantico-sintactice ale enunţurilor în limba română. În: *Buletinul Institutului de Lingvistică*, (Chişinău), 2004, anul II, nr.2, p.32-38.
3. COŞERIU, E. *Lingvistica din perspectivă spaţială şi antropologică*. Chişinău: Ştiinţa, 1994.
4. DIMITRIU, C. *Tratat de gramatică a Limbii Române.* Vol. 2. *Sintaxa*. Iaşi: Institutul European, 2002.
5. GOIAN, M.Em. *Limba română. Probleme de sintaxă*. Ediția a II-a, revăzută şi îmbunătățită. Bucureşti: Recif, 1995.
6. *Gramatica limbii române*. Vol. II. *Enunțul*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2008.
7. GUȚU-ROMALO, V. *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1973.
8. HÎNCU, I. Exprimarea segmentării comunicative a enunţului prin mijloace sintactice. În: *Buletinul Institutului de Lingvistică* (Chişinău), 2005, anul III, nr.3, p.22-30.
9. *Limba moldovenească literară contemporană. Sintaxa* / Sub red. prof. A.Ciobanu. Chişinău: Lumina, 1987.
10. MITREA, C. *Sintaxa limbii române. Manual preparator pentru concursul de admitere în licee şi facultăţi*. Galaţi: Porto – Franco, 1996.
11. PALII, Al. *Cultura comunicării*. Ediţia a V-a, revăzută şi completată. Chişinău: Epigraf, 2008.
12. TEIUŞ, S. Delimitarea enunţurilor în graiurile dacoromâne. În: *Cercetări de lingvistică* (Cluj), 1971, anul XVI, nr.1, p.109-120.

Izvoare folosite şi abrevierele lor

1. Călinescu G. *Bietul Ioanide*. Bucureşti: Cartea Românească, 1971 – BI.
2. Călinescu G. *Cartea Nunţii*. Bucureşti: Minerva, 1982 – CN.
3. Călinescu G. *Enigma Otiliei*. Bucureşti: Litera Internaţional, 2003 – EO.
4. Călinescu G. *Scrinul Negru*. Iaşi: Lumina, 1996 – SN.

Prezentat la 06.07.2015